

Anete Karlsonē

LATVISKĀ TĒRPA ATTĪSTĪBA SAISTĪBĀ AR DZIESMU UN DEJU SVĒTKIEM LATVIJĀ 20. GS. ČETRDESMITO GADU OTRAJĀ PUSĒ UN PIECDESMITAJOS GADOS

Šis raksts ir iesāktās tēmas turpinājums par īpaša, etnisko piederību izteicoša svētku tērpa izveidi saistībā ar vispārējiem latviešu dziesmu svētkiem. Tajā aplūkotas norises Latvijā padomju varas apstākļos, šoreiz pievēršoties 20. gadsimta četrdesmito gadu otrajai pusei un piecdesmitajiem gadiem. Laika posms no 19. gadsimta nogales līdz 20. gadsimta trīsdesmito gadu beigām izsekots autores iepriekšējās publikācijās.¹

Šeit un citās autores publikācijās vārdu savienojumi “latviskais/ tautiskais tērps” lietoti, ar tiem saprotot īpaši radītu svētku tērpa veidu, kurā izmantoti mazāk vai vairāk pārveidoti iepriekšējos gadsimtos (pārsvarā 18.–19. gs., bet arī senāka posma, piemēram, 12. gs.) Latvijas teritorijā dzīvojušo pamatiedzīvotāju apģērba atdarinājumi vai tā elementi, valkāšanai sākotnēji dziesmu svētkos, vēlāk – arī citos sabiedriskos un svinīgos pasākumos. Apzīmējums “tautiskais tērps” lietots arī apskatāmā perioda rakstītajos avotos, kuros kā tā sinonīms izmantota vārdkopa “tautas tērps”. Latviskā tērpa izveide un attīstība šeit paskaidrotajā nozīmē aizsākās 19. gs. 80. gados un turpinās līdz pat mūsdienām. Dažādos vēstures posmos šim procesam ir bijusi atšķirīga dinamika un sabiedriskā nozīmība.

PĒTĪJUMA AVOTI

Pētījumā izmantotas dažādos ziņu avotos rodamās liecības. Latvijas Valsts arhīva 236. fondā “Latvijas Republikas Kultūras ministrijas Emiļa Melngaiļa Tautas mākslas centrs” apkopoti dažāda veida administratīvi dokumenti.² Tajos atrodamas liecības par to, vai dziesmu svētku organizatori pievērsa uzmanību latviskajiem tērpiem, to kvalitātei, kādas bija prasības attiecībā uz to lietojumu, kā tika organizēta tērpu iegāde u.c. Oficiālā nostāja

par tautisko tērpu lietojumu atspoguļojas dažādos augstākstāvošo organizāciju rīkojumos un norādījumos svētku sagatavošanas gaitā, dziesmu svētku žūrijas komisijas protokolos, atskaitēs par rajonu dziesmu svētku norisi, koru un deju kolektīvu statūtos u.c. dokumentos.

Cita veida avotu kopa ir publikācijas presē, īpaši vietējos laikrakstos, kuros vairāk nekā republikas centrālajos izdevumos atspoguļojās reālās kultūras dzīves norises. Tā kā latvisko tērpu izveides un lietojuma process bija līdzīgs dažādās Latvijas vietās, turklāt lielā preses apjoma dēļ nav iespējams detalizēti pētīt visas Latvijas reģionālos izdevumus, pastiprināta uzmanība veltīta viena reģiona – kādreizējā Madonas apriņķa, vēlāk – Madonas un Cesvaines rajona izdevumiem.³ Avīžu korespondentu rakstos un atskaitēs par dažādu pasākumu norisi nereti uztverama divu veidu informācija: oficiālais, politizētajai sabiedriskās dzīves vadībai atbilstošais viedoklis un “starp rindām” izlasāmā reālā dzīves īstenība un cilvēku attieksme pret notiekošo.

Sabiedrībai pieejamais informācijas līmenis par tautiskā tērpa izskatu daļēji atspoguļojas publicētajos materiālos.⁴ Protams, šeit jāņem vērā, ka interesei turpināja izmantot arī Latvijas brīvvalsts laika izdevumus, lai gan oficiāli tas tika nosodīts. Savukārt koru un deju kolektīvu fotogrāfijas sniedz vizuālās liecības par dzīvē īstenoto latviskā tērpa izskatu un valkāšanas veidu.⁵ Mazākā mērā šī informācija iegūstama no padomju laikā darinātajiem koristu un dejojāņu tērpiem, jo tie mūsdienās tikai retumis nonākuši muzeju fondos.

Pirms pievērsties virsrakstā minētajai tēmai, jāsniedz neliels ieskats par latviskā tērpa iepriekšējo izveides gaitu. Sākot ar III vispārējiem latviešu dziesmu svētkiem (1888. gads), pirms katriem svētkiem Apģērbu komisija publicēja zīmējumus ar aprakstiem par koristu tautiskā tērpa izskatu. Mainoties latviešu inteliģences aprindās valdošajiem uzskatiem un pieaugot zināšanu līmenim par mūsu kultūras mantojumu, mainījās arī latviskā tērpa vizuālais veidols. Pēdējie oficiālie ieteikumi bija publicēti 1931. gadā – pirms VII vispārējiem latviešu dziesmu svētkiem.⁶ Sākot ar šiem svētkiem, par koristu latviskajiem tērpiem oficiāli tika atzīti tradicionālo etnogrāfisko goda tērpu pēc iespējas precīzāki atdarinājumi. Šis viedoklis nomainīja līdz tam pastāvējušos idejiskos meklējumus jauna, laikmetīga (t.i., moderna) latviskā tērpa izveidē, kurā būtu apvienotas laikmetīgās modes iezīmes ar etnogrāfiskā tērpa stilizētiem elementiem. Tā kā par tērpu izveides pamatu pieņēma muzejos esošās etnogrāfisko tērpu kolekcijas, vairs nebija nepieciešamības pirms katriem nākamajiem svētkiem izdot jaunus ieteikumus. Latvijas okupācija, Otrais pasaules karš un turpmākie padomju varas gadi būtiski mainīja latviskā tērpa attīstības apstākļus.

KORU UN DEJU KOPU DARBĪBAS AKTIVIZĒŠANĀS, GATAVOJOTIES 1948. GADA DZIESMU SVĒTKIEM

Pēc Otrā pasaules kara koru darbība pamazām sāka atjaunoties, īpaši tajos pagastos, kur strādāja iepriekšējie diriģenti un bija saglabājies veco koru kodols. Rīgā no 1948. gada 19. līdz 22. jūlijam notika "Padomju Latvijas Pirmie Dziesmu svētki", kas patiesībā bija pēc skaita jau desmitie vispārējie latviešu dziesmu svētki. Tos, tāpat kā visus turpmākos, rīkoja Centrālā republikāniskā dziesmu svētku komisija. Kopš šī gada svētkos piedalījās arī deju kopas, lai gan oficiālajā nosaukumā deju svētku vārds parādījās tikai 20. gadsimta nogalē. Pirms vispārējiem svētkiem aprīņķos notika vietējie dziesmu svētki. Dalība koros un deju kopās un dziesmu svētki saistījās ar cilvēku cerībām kopt latvisko kultūru arī padomju varas apstākļos. Līdztekus uzspiestajam obligātajam padomju ideoloģiju slavinošajam repertuāram koristi izmantoja iespēju dziedāt latviešu tautas dziesmas un klasiskās kora dziesmas. Arī pret iespēju vilkt latviskos tērpus cilvēki izturējās ar lielu dedzību. Ilggadējie koristi, kas bija jauno koru kodols, kā arī vidējās un vecākās paaudzes deju kolektīvu dalībnieki turpināja lietot savus tērpus, kas bija saglabāti no Latvijas brīvvalsts laika (1. att.). Daudziem koriem un deju kopām tautiskos tērpus gatavoja no jauna. Tā varēja būt tiklab koristu vai dejojāņu pašiniciatīva, kā arī amatpersonu uzdevums. Uz pēdējo norāda dokuments, kurā lasāms, ka viens no Dziesmu svētku republikāniskās komisijas Organizatoriski saimnieciskās apakškomisijas uzdevumiem ir: "*Pilsētu koriem jāizdala materiāli tautisko tērpu gatavošanai un jānodrošina to apstrādāšana.*"⁷ Rikojumā pieminēti tikai pilsētas kori, kas liek domāt, ka lauku kori materiālu sagādes jautājumu kārtoja paši. Par šī pieņēmuma pamatotību varētu liecināt, piemēram, Madonas aprīņķa presē vairākkārt pieminētais Saikavas koris. Viņi tērpus darināja kopīgi – paši vāca dziju, auda un šuva: "*Dziedātāji nolēma šī gada dziesmu svētkos piedalīties visi ar vienveidīgiem tautas tērpiem. Jau laikus savāca nepieciešamos materiālus tērpu pagatavošanai, un labākās šī amata speciālistes kora dalībnieces Randere un Dimpēna cītīgi strādā pie tērpu izgatavošanas.*"⁸ Atbilstoši darba kolektīvajam raksturam un tā laika ideoloģijai arī visi brunči bija vienādi (2. att.). Ar to tad Saikavas koris izcēlās pārējo Madonas aprīņķa koru un deju kopu vidū, kuriem toreiz pārsvarā vēl bija dažādi – pašu, mantoti vai aizlienēti tērpi.

Tomēr ne jau visur koru un deju kolektīvu izveide bija vienlīdz aktīva. Daudzos pagastos vietējie kultūrizglītojošā darba speciālisti saņēma aizrādījumus par nepietiekamu aktivitāti kolektīvu izveidē. Tā laika politizētā gaisotne labi manāma presē publicētajās atskaitēs: "*Šinīs dienās Madonas kultūras namā pulcējās aprīņķa tautas namu*

1. att. Lazdonas jauktais koris 1948. g. aprīlī (diriģents skolotājs Vāliņš). Kora dalībnieču tautas tērpi galvenokārt darināti Latvijas brīvvalsts laikā (MNM 7339)

2. att. Saikavas koris ar iegūto ceļojošo dziesmu svētku karogu Madonas apriņķa dziesmu svētkos 1948. gadā. Kora dziedātājas vienādos pašu darinātos tērpos (MNM 8121)

vadītāji un bibliotekāri, lai apmainītos darba pieredzē un saņemtu jaunus norādījumus turpmākajam darbam. Semināra dalībnieki noklausījās lekcijas: “Par kolektīvo saimniecību organizēšanu” un “Izpildīsim piecgadi četros gados”.

Viens no vissvarīgākajiem kultūrizglītības darbinieku pašreizējiem uzdevumiem ir labi un savlaicīgi sagatavoties lielajiem dziesmu svētkiem. Par to tuvākus norādījumus deva apriņķa koru virsdiriģents b. Stabulnieks.

Biedrs Stabulnieks ziņoja, ka apriņķī sagatavošanās dziesmu svētkiem norit ļoti gausi un neapmierinoši, jo mazu vērību šim uzdevumam pievērsuši daudzi kultūras nami un skolas, sevišķi tas sakāms par Madonas vidusskolu.⁹ Līdzīgi pārmetumi izteikti arī kultūras un izglītības darba aktīvistu un mākslinieciskās pašdarbības kopu vadītāju seminārā.¹⁰

Atbilstoši padomju dzīves stilam ar trieciendarbu un sociālistiskajām sacensībām gandrīz it visās dzīves jomās pēc vietējo partijas organizāciju norādījumiem arī koru u.c. pašdarbības kolektīvu apgādāšana ar tautiskajiem tērpiem tika iekļauta sociālistiskās sacensības aicinājuma formā. Vēstures ironija ir tā, ka tieši Saikavas pagastā, kur koris darbojās jau kopš 1868. gada, turpinādams patiesi un dziļi kopt kordziedāšanas tradīcijas, bija ļoti aktīvs partorgs – biedrs P. Eglons. Viņa aģitācijas rezultātā Saikavas koris uzaicināja pārējos apriņķa korus stāties sociālistiskajā sacensībā: “Šovasar paiet 75 gadi, kopš pirmajiem latviešu vispārējiem dziesmu svētkiem. Visās mūsu republikas malās gatavojas šī svarīgā notikuma atcerei, organizējot jaunus un paplašinot līdzšinējos koru sastāvus, gatavojot tautas tērpus. Lai mūsu apriņķa kori iesaistītos šajā svarīgajā pasākumā intensīvāk, mēs, Saikavas pagasta koru dziedātāji [...] uzaicinām stāties visus apriņķa tautas namu vadītājus, korus un diriģentus dziesmu svētku sagatavošanas sociālistiskā sacensībā.[..]:

1. Paplašināt jauktā kora sastāvu par 50%.

2. Līdz 15. februārim noorganizēt pagastā vīru kori [aicinājums apstiprināts 8. februārī. – A. K.].

3. Jauktais koris dziesmu svētku repertuāru apņemas iestudēt līdz 15. martam.

4. Vīru koris dziesmu svētku repertuāru iestudēs līdz 18. martam.[..]

7. Līdz 1. aprīlim 100% visus pieaugušo koru dalībniekus apgādāt ar vienveidīgiem Cesvaines novada tautas tērpiem [izcēlums mans. – A. K.].¹¹

Tomēr, neņemot vērā latvisko tērpu sagādes kolektīvo raksturu, koru dziedātāji, iespējams, vēl Latvijas brīvvalsts laika paradumu iespaidā tos labprāt vilka ne tikai koncertos, bet pat piedaloties apriņķa koru kopmēģinājumos (mūsdienās tas vairs nav novērojams).

3. att. Sarkaņu ciema jauktais koris. Diriģents J. Beitiks. 1955. g.
(MNM 14266)

Tautiskos tērpus piemin arī aprīļa avīzes korespondents: “28. martā Sausnējā sabrauca apkārtējie kori no Pērses, Liepkalnes, Vietalvas un Sausnējas, lai sadziedātos, pārbaudītu sagatavotos dziesmu svētkiem. Pavisam piedalījās 110 dziedātāju. Liela daļa no tiem, sevišķi no Pērses un Sausnējas, ieradusies tautiskos tērpos.”¹² Arī par koptmēģinājumu Ļaudonā, kurā piedalījās Ļaudonas, Sāvienas un Mētrienas kori, tika rakstīts: “Patikami, ka viena daļa dziedātāju bija paspējuši izgatavot tautas tērpus un tajos ieradusies koptmēģinājumā. Šajā ziņā čaklākie – laudonieši un sāvēnieši.”¹³ Līdzīga situācija arī turpat blakus esošajā Kalsnavā.¹⁴ Tomēr jau šajā laikā parādījās kāda iezīme, kura raksturīga visam turpmākajam padomju varas periodam, – korim vai deju kolektīvam izvēlējās jebkura Latvijas novada tērpu neatkarīgi no to dalībnieku dzīvesvietas. Par galvenajiem kritērijiem kļuva tērpa vizuālā pievilcība (košums) un pagatavošanas vieglums, tai skaitā mazākas tērpa izmaksas (popularitāti ieguva tērpi, kuros dominēja vienkrāsaini audumi – Abrenes baltie, Rucavas zilie, Nīcas sarkanie vai arī rūpnieciski austie rūtainie). Reportāžā par Madonas aprīļa 1948. gada dziesmu svētkiem lasāms: “Vairāk kā pusotra tūkstoša dziedātāju sapulcējas uz estrādes. Kā krāšņs, daudzkrāsains zieds atmirdz dziedātāju tautas tērpi. Tur liesmo Lielvārdes novada sarkanrūtainie, gan Cescvaines zaļgie un Rucavas zilie. Liekas, viss mūsu daudzveidīgais dabas košums izteikts tautas mākslas darinājumos.”¹⁵

Veicinot košāko un vieglāk pagatavojamo tērpu izvēli, neņemot vērā to atbilstību kultūrvēsturiskajām novada tradīcijām, tika mazināta lokālpatriotisma un dzimto sakņu nozīmība. Kā galveno izceļot tērpa spilgtumu, aizvien vairāk sāka degradēties tā kultūrvēsturiskā vērtība. Tērpa komplektācijā galvenā uzmanība tika pievērsta kopskatā dominējošajām daļām – svārkkiem, kreklam. Stilistiski (kultūrvēsturiski) atbilstošs kāju āvums un galvassega izpalika kā mazsvarīgi (3. att.). Tas norāda, ka sabiedrības lielas daļas uztverē latviskais tērps savu vizuālo funkciju veica arī daļēji nokomplektēts. Šāda uzskata izveidi veicināja arī pēckara laika ierobežotās materiālās iespējas. Attieksme pret tautisko tērpu turpmākajos gados aizvien vairāk mainījās; tā sāka kļūt divējāda: sabiedriski oficiāla un personiski individuāla.

Lai arī koru un deju kopu dalībnieku latviskie tērpi bija oficiāli atļauti, pat vēl vairāk – to sagāde bija iekļauta amatpersonu darba pienākumos, ne šajos, ne kādos turpmākajos padomju Latvijas dziesmu svētkos tērpu skates, kādas notika, sākot ar 7. dziesmu svētkiem Latvijas brīvvalsts laikā, vairs netika rīkotas. Arī Latvijas Vēstures arhīvā ar 1948. gada datējumu pagaidām izdevies uziet tikai vienu, jau iepriekš citēto dokumentu, kurā pieminēti tautiskie tērpi, resp., to sagāde.¹⁶ Tomēr turpmāk, it īpaši gatavojoties 1950. un 1955. gada dziesmu svētkiem, no oficiālo valsts iestāžu puses tika pievērsta lielāka uzmanība tautisko tērpu lietojumam.

1949. GADA DZIESMU DIENAS

Pēc 1949. gada deportācijām koru darbībā iestājās aktivitātes atplūdi. Daudzviet kori pārstāja darboties, jo daļa koristu bija izsūtīta, citi bija vilušies sākotnējās cerībās arī padomju okupācijas apstākļos turpināt latviskās kultūras sabiedriskās aktivitātes. Deportāciju radīto traģēdiju var izlasīt “starp rindām” asā, pavēles tonī rakstītā avīzrakstā “Arī Mētrienā jāskan dziesmām”: “*Pagājušā gadā Mētrienas pagastā bija noorganizēts labs koris. Mētrēnieši dziedāja gan aprīņa Dziesmu svētkos, gan arī republikāniskajos Dziesmu svētkos Rīgā. [...] Kad visā aprīņķī kori sāka gatavoties šī gada dziesmu dienai, sarosījās arī mētrēnieši. Bet neviens nerūpējās, lai kori regulāri sasauktu uz mēģinājumiem, lai būtu diriģents, kas to vada. [...]*”

Pagasta izpildkomitejas darbinieki apgalvo, ka kori neesot, kas dzied. [...]

Pagasta komjauniešiem un aktīvistiem kopā ar izpildkomitejas un kultūras darbiniekiem jāpalīdz b. Viksniņai organizēt kori, pašiem tanī aktīvi piedaloties. Mēģinājumiem jānotiek regulāri un, jo biežāk, jo labāk. Tas, kas līdz šim nokavēts, jāpanāk spraigā darbā. Ja vajadzīgs, jāprasa palīdzība aprīņa kultūras un izglītības iestāžu nodaļai. Šogad dziesmu dienā mētrēnieši nedrīkst nebūt dziedātāju pulkā, un viņu balsīm jāskan vēl daļāk kā pagājušajā gadā.”¹⁷

Līdzīga situācija atspoguļojās arī oficiālajās atskaitēs par gatavošanos 1949. gada dziesmu dienām.¹⁸ Valdošajai politiskajai elitei koru un deju kopu aktivitāte, kā arī vispārējo un vietējo dziesmu svētku un dziesmu dienu rikošana bija nepieciešama kā propagandas līdzeklis: “*Dziesma nav tikai atpūta, tā ir liels mūsu darba veicinātājs. Tā izraisa lielus spēkus, kas līdz šim snauduši cilvēkā. Tātad dziesma ir liels komunistiskās celtniecības ierocis.*”¹⁹

Lai arī 1949. gadā koru darbībā iestājās apstākums, vadošo organizāciju pūlēm bija rezultāti – un dziesmu dienas kā aprīņkos, tā arī Rīgā 1949. gada vasarā tomēr notika. Domājams, ka koristu un deju kopu lielam lielais vairums vienojās kopkorī ar gluži citu motivāciju nekā skanēja oficiālajos saukļos. Iespējams, ka arī uz šīm dziesmu dienām var attiecināt O. Grāvīša izteikumu par kopkora koncertu Rīgā 1946. gadā: “*Tauta dzied. Varbūt tieši tāpēc dzied – lai šajā kultūras tradīcijā atrastu kādu stipru, nesaraujamu pavedienu, pie kā turēties, kam ticēt...*”²⁰ Daudzi svētku dalībnieki, kā ierasts, bija gērbušies tautiskos tērpos. To lietojumam uzmanība bija pievērsta arī aprīņku dziesmu dienu norises vērtējumā. Tautas tērpi pieminēti dažās atskaitēs. Piemēram, Aizputes aprīņki: “*Izteikt atzinību par tautas tērpiem Alsungas tautas nama korim, Cīravas tautas nama korim un Basu tautas nama deju kolektīvam*”;²¹ Gulbenes aprīņki: “*Svētki noritēja uz laba politiski idejiskā līmeņa. Dziesmu dienu iepriekšēja popularizēšana izvesta vāja. Svētku vietas un pilsētas, kā arī estrādes dekoratīvais noformējums pietiekošs. Gājienā katram pagastam bij jauni, mobilizējoši lozungi. Disciplīna laba. Programmas mākslinieciskais izpildījums labs. Dziedātājas krāšņos tautas tērpos.*”²² Daudz lielāka vērība tautiskajiem tērpiem, to sagādes jautājumiem un svētku dalībnieku vērtējumam koncertos tika pievērsta nākamajos dziesmu svētkos – 1950. gadā.

PADOMJU LATVIJAS OTRIE UN TREŠIE DZIESMU SVĒTKI 1950. UN 1955. GADĀ

Gatavojoties nākamajiem dziesmu svētkiem, kuri tika nosaukti par Otrajiem Padomju Latvijas dziesmu svētkiem un rīkoti par godu padomju varas nodibināšanai Latvijā desmitgadei, svētku organizatoru interese par tautiskajiem tērpiem bija salīdzinoši lielāka nekā iepriekš. Republikāniskās Dziesmu svētku komisijas dokumentā ar nosaukumu “*Noteikumi par piedalīšanos Padomju Latvijas Otrajos Dziesmu svētkos un premijām*” lasāms, ka dziesmu svētkos Rīgā var piedalīties tikai tie kolektīvi, “*kam labi tērpi un ārējais noformējums*”²³ un, protams, kuri iemācījušies atbilstošo repertuāru. No šī dokumenta teksta vēl neizriet, ka runa ir par tautiskajiem tērpiem. Tas skaidrāk parādās turpmākajos dokumentos. Piemēram, 1950. gada 15. maijā izdotajos norādījumos “*Padomju Latvijas Otro Dziesmu svētku*

organizēšanai rajonos” tiek dots visai stingrs rīkojums: “*Jāpanāk, lai svētku dalībnieki ierastos tautiskos tērpos.*”²⁴ Uzmanība tika pievērsta arī tērpu gatavošanai – Dziesmu svētku biroja metodiskajā materiālā rajonu dziesmu svētku komisijām “Norādījumi Nr. 1” divi apakšpunkti attiecas arī uz tautiskajiem tērpiem:

“14. *Izvērst plašu rokdarbu, resp., tautisko tērpu darināšanas pulciņu tīklu, arī pie katra kolchoza noteikt vienu rokdarbu vadītāju. Rīkot tiem seminārus. Pulciņos obligāti gatavot arī jostas un prievītes. [...]*

22. *Ievākt aptaujas ceļā ziņas, cik dalībniekiem nepieciešams vilnas audums tautiskiem tērpiem un cik dalībniekiem – baltlinu blūziņu audums. Ziņas iesūtīt Dziesmu svētku birojam līdz 25. I.*”²⁵ Šajos noteikumos norādīts arī tas, kādām amatpersonām jāveido žūrija. Diemžēl komisijas sastāvā bija paredzēts tikai viens lietišķās mākslas speciālists, kura kompetencē varētu būt koristu un dejotāju tērpu daudzmaz profesionāls vērtējums: “*Rajonu un pilsētu žurijas komisijas organizējamās šādā sastāvā: Centrālās dziesmu svētku žurijas komisijas pilnvarotais (priekšsēdētājs), rajona (pilsētas) dziesmu svētku komisijas priekšsēdētājs vai pārstāvis, rajona (pilsētas) virsdiriģents, rajona (pilsētas) kultūras un izglītības iestāžu nodaļas vadītājs, tautas izglītības nodaļas vadītājs, arodbiedrības pārstāvis, deju kolektīvu vadītājs rajonā (pilsētā), Centrālās dziesmu svētku žurijas pilnvarotie deju kolektīviem un tēlotāja-lietišķajā mākslā, LK(b)P un LĻKSJ rajona komiteju pārstāvji.*”²⁶

Līdz 1949. gadam vēl iezīmējās personiska attieksme pret latvisko tērpu un tā valkāšanu (darināšanu), bet turpmāk dekoratīvais parādīskums un vienveidība aizvien vairāk sāka dominēt tā lietojumā. Iespējams, to veicināja arī tērpu centralizētā sagāde, iesaistot tajā gan vietējos “rūpkombinātus” un “arteļus”, gan LPSR Viegglās rūpniecības ministriju – tās pakļautībā esošās fabrikas.²⁷ Lai radītu pilnīgāku priekšstatu par tautisko tērpu vienotās sagādes raksturu, sniegts garāks citāts no Dziesmu svētku biroja priekšnieka M. Edžiņa rīkojuma visiem rajonu dziesmu svētku komisiju priekšsēdētājiem: “*Dziesmu svētku birojs noorganizējis iespēju centralizētā kārtā apgādāt mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu dalībniekus ar etnografiski pareiziem vilnas, kokvilnas un zīda audumiem tautisko tērpu gatavošanai. Lai vismaz aptuveni noteiktu vajadzīgo audumu daudzumus Vidzemei, Latgalei, Kurzemei, Zemgalei un Rīgas pilsētai, nekavējoties izdarāma aptauja rajonu kolchozos, tautas namos, skolās, uzņēmumos un iestāžu arodbiedrību mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos.[...] Šai sakarā sniedzam sekojošus norādījumus:*

- 1) *Vilnas audumi sieviešu tautisko tērpu brunčiem (16 novadu etnograf. zīmējumos – Vidzemei, Latgalei, Zemgalei, Kurzemei, Rīgai [izcēlums mans. – A. K.] – izņēmot Nīcas brunču audumu), tāpat vīriešu taut. tērpiem – pelēks un balts vilnas audums – platums 140 cm – Rbļ. 40,- metrā*

- 2) Vilnas audums "Saule" siev. kleitām – visās pamatkrāsās – melns, tumši zils, gaiši zils, bordo utt. – Rbļ. 100,- metrā (140 cm plats). Audums noder krāsainajām tautas tērpu jaciņām, ņieburēm, arī Rucavas (tumši zili) un Bārtas (melni) brunčiem
- 3) Kokvilnas audums siev. taut. tērpu brunčiem (tajos pašos vilnas audumu zīmējumos) no 18,- – 25,- rbļ. metrā, 80 cm platumā
- 4) Zīda audums tikai vienā Zemgales (saulīšu) zīmējumā Rbļ. 90,- metrā, 80 cm platumā
- 5) Pusbalināts līnu audums siev. tautiskajām blūzītēm – Rbļ. 20,30 metrā, 80 cm platumā
- 6) Pusbalināts līnu audums ("Zemnieku audekls") vīr. tautiskajiem krekiem – Rbļ. 28,40 – 102 cm platumā
- 7) Aužamie dziedziņi vilnas audumu metiem no Nr. 14–18 (šķetināti).

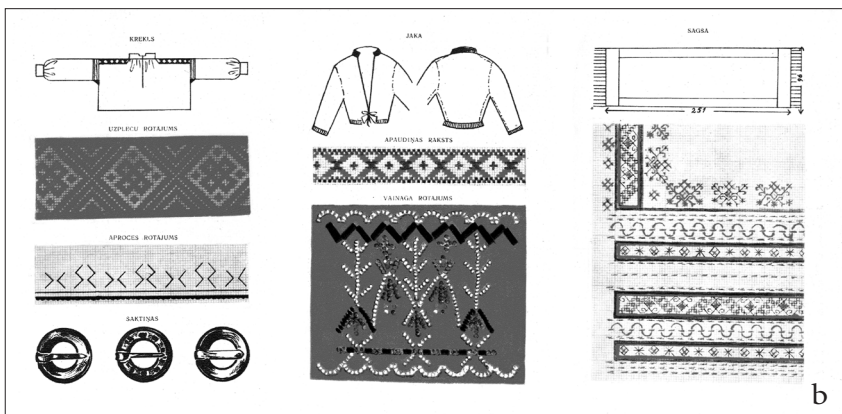
Sieviešu brunču rakstainie audumi un baltais vilnas audums vīriešu tautiskajiem tērpiem būs dabūjams ar š.g. 1. maiju. Tāpat būs dabūjams sarkanais tūks galvas vainagu darināšanai un baltas kokvilnas zeķes. Visi pārējie audumi un aužamie dziedziņi jau dabūjami iepriekš min. pieprasījumu kārtībā.

Tāpat arī izšujamo dziedziņu pieprasījumi, ja nav iespējams tos sagādāt vietējām organizācijām, piesakāmi Dziesmu svētku birojam Rīgā, Vaļņu ielā 2. **Turpat apskatāmi paredzēto tautisko tērpu audumu, kā arī visu pārējo novadu tērpu zīmējumi. [...] Kolektīvi un pašdarbnieki, kuriem ir krievu u.c. brālīgo republiku tautas tērpi, Dziesmu svētkos var piedalīties šajos tērpos, un tiem nav obligāti jāgādā latvju tautas tērps** [izcēlums mans. – A. K.]²⁸

Kā redzams no audumu cenām, kokvilnas audumi bija ievērojami lētāki, kas veicināja to izmantojumu tautiskajos tērpos. No šī dokumenta uzzinām, ka bija ieviests arī zīda audums Zemgales brunčiem, kas neatbilst vēsturiskajai patiesībai, toties izskatījās gana koši un grezni. Atļauja ierasties svētkos arī citu tautu tērpos varētu norādīt uz svētku organizētāju centieniem padarīt šos svētkus "internacionālākus". Uzmanība būtu pievēršama piebildei, ka Dziesmu svētku birojā apskatāmi ne tikai audumu paraugi, bet arī novadu tērpu zīmējumi. Diemžēl līdz šim nav izdevies atrast tajā laikā tapušus attēlus, kuri varētu būt minētie paraugi. Šeit iespējami divi varianti: 1) kā paraugus izmantoja novadu tērpu zīmējumus no kāda Latvijas brīvvalsts laika izdevuma, piemēram, "Latvju raksti",²⁹ "Latviešu tautas uzvalki"³⁰ vai kāda cita, nenorādot zīmējumu avotu; 2) pēc Dziesmu svētku komitejas pasūtījuma bija izgatavoti jauni tautisko tērpu zīmējumi, kurus pagaidām nav izdevies atrast. Varbūt tie bijuši līdzīgi tiem, kuri publicēti vēlāk kā bukletu sērija "Latviešu tautas tērpi".³¹ Izdevumiem nav norādīts ne to teksta, ne zīmējumu autors. Tāpat nav norādīts ne izdevējs, ne izdošanas vieta un gads. Nav skaidrs šī izdevuma adresāts, jo teksts, kurā nebija iekļautas nekādas nodevas

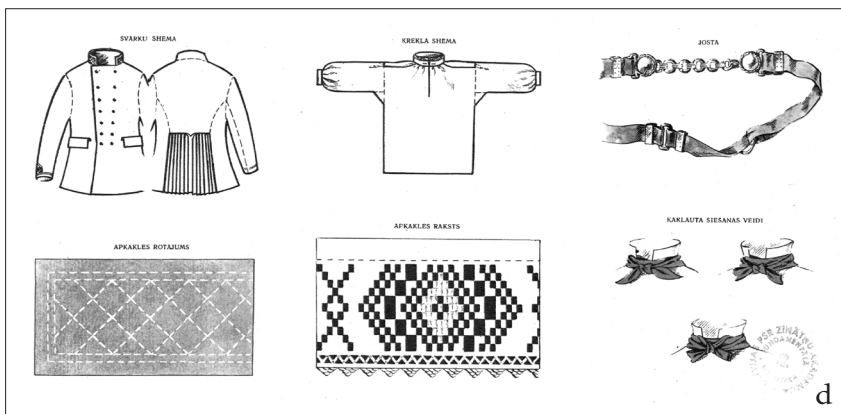
a

b

4. att. Buklets "Latviešu tautas tērpi":
a, b – sieviešu tērps "Abrene";

politiskajam režīmam, iespiests trīs valodās – latviešu, krievu un angļu. Zīmīgi, ka gan Dziesmu svētku birojā aplūkojamie novadu tērpu zīmējumi, gan atlokāmie, nelielā izmēra bukleti ir 16. Publikācijās dažādu novadu tērpa kopskats ir papildināts ar atsevišķu apģērba daļu un to rotājumu zīmējumiem (4. att.) un paskaidrojošo tekstu. Jāatzīmē, ka šajā tautas tērpu zīmējumu sērijā pirmo reizi publicēts arī lībiešu

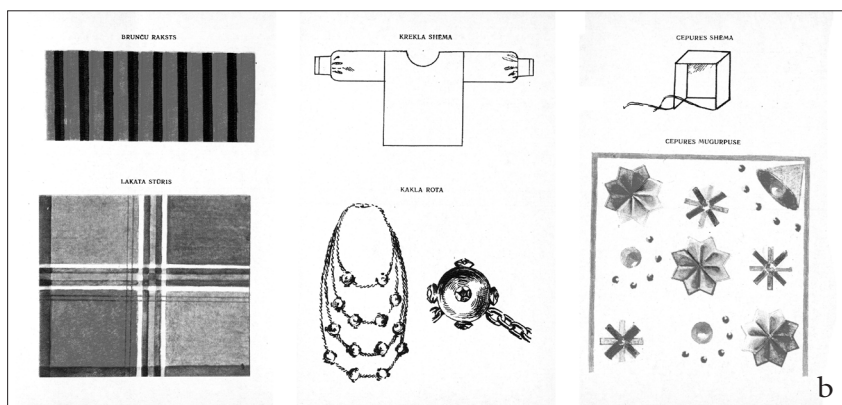

c, d – vīriešu tērps “Alsunga”

tērps (5. att.). Bukletos esošā tekstuālā un vizuālā informācija atbilst jau 20. gs. trīsdesmitajos gados sasniegtajam tradicionālā goda tērpa izpētes līmenim, kuru turpināja atspoguļot arī vēlākie padomju gadu izdevumi. Tātad var pieņemt, ka oficiālo ieteikumu līmeni attiecībā uz tautiskajiem tērpiem saglabājās iepriekš (20. gs. 30. gados) izveidojies vizuālais tēls. Protams, šo ieteikumu praktiskā realizācija bija atkarīga

no atbildīgās amatpersonas ieinteresētības un zināšanu līmeņa, kā arī kolektīvam pieejamajiem materiālajiem līdzekļiem. Tā kā tautisko tērpu gatavošana notika kolektīvi un tērpi bija kopīpašums, koru un deju kopu dalībniekiem vairs nebija motivācijas pašiem meklēt informāciju par to izskatu, komplektācijas un valkāšanas veidu.

Dziesmu svētku organizatorus interesējošais informācijas minimums par tautiskajiem tērpiem ietverts koru un deju kolektīvu aptaujas lapu paraugos,³² kuros iekļauti jautājumi: “*Cik koristiem (dejojājiem) ir tautas tērpi?*” un “*Kā kārto tautas tērpu iegādi?*”. Arhīvā ir saglabājušās arī rajonu dziesmu svētku žūrijas komisijas aizpildītas kolektīvu novērtējuma lapas, kurās ir ailes par tautiskajiem tērpiem. Šie dokumenti sniedz ziņas par situāciju tālaika sešos Latvijas rajonos: Abrenes,³³ Aknīstes,³⁴ Alojas,³⁵ Alsungas,³⁶ Alūksnes³⁷ un Siguldas rajonā,³⁸ kopumā par 76 kolektīviem. Pārējo rajonu attiecīgie protokoli arhīvā diemžēl nav nonākuši. Rajonu žūrijas komisijas protokolos atzīmēti arī tās locekļu uzvārdi, norādot ieņemamo amatu. Tādējādi redzams, ka personas, kuru kompetences jomā varēja būt arī tautas tērpi, bija protokolos norādītie “lietišķās un tēlojošās mākslas speciālisti”: Gusārs Arvīds (Abrenes un Alūksnes raj.), Martinsone Ella Augusta m. (Aknīstes raj.), Grosberga Anna Kristapa m. (Alojas raj.), Balodis Kārlis Kārļa d. (Alsungas raj.). Par Siguldas rajonu ziņu nav. Kopainu raksturo dalībnieku skaits kolektīvā un tas, cik sievietēm un cik vīriešiem ir tautiskie tērpi. Pēc anketās ietvertajām ziņām redzams, ka tautiskie tērpi bija pārsvarā sievietēm. Vīriešiem to vai nu nebija, vai arī bija tikai dažiem. Alsungas rajonā kolektīvu vērtējums papildināts ar ziņām, cik pareizi vai nepareizi ir dalībnieku tērpi, minot arī, kāda novada tērps tas ir. Tērpu lokālā piederība konkretizēta arī dažu citu rajonu vērtējumā. Piemēram, Siguldas rajonā norādīts, ka kolektīviem ir Rucavas vai Lielvārdes novada tērpi. Alūksnes rajona kolektīvi uzstājās Lielvārdes, kā arī Malienas tērpos. Dažiem kolektīviem norādīts, ka dalībniekiem ir dažādu novadu tērpi vai arī tautas tērpu nav vispār. Šāds kora ietērps dažkārt uzskatīts par neapmierinošu, bet citkārt tas nav liedzis kora noformējumu atzīt par glītu. Iespējams, ka koris bijis vienādos koncerttērpos, kas nav bijuši tautiskie tērpi. Deju kolektīvos tautiskie tērpi atzīmēti vienmēr, vismaz sievietēm. Skolu kori nereti uzstājās pionieru formas tērpos, vai tikai dažiem koristiem bija tautiskie tērpi. Tomēr kopumā uniformai līdzīgais, visam kolektīvam vienāda tautiskais tērps oficiālajā nostājā, kā redzams no tērpu vērtējuma, tika atzīts par koncerttērpa etalonu. Arī plašāka sabiedrība to pakāpeniski sāka pieņemt par normu. Tā, piemēram, par Cēsaines rajona dziesmu svētkiem 1955. gadā avīzē “Cēsaines Komunārs” rakstīts: “*Lubānieši var lepoties ar saviem pašdarbniekiem, jo viņu ciema kolonnā soļo vairāk kā divi simti dziedātāju un dejojāju krāšņos, vienādos Cēsaines novada tērpos*”

5. att. Buklets "Latviešu tautas tērpi":
a, b – sieviešu tērps "Lībieši"

[izcēlums mans. – A. K.]. *Bet nav jau tie vieni, garajai kolonnai grūti saskatīt beigas, tāpat grūti noteikt, kurš kolektīvs krāšņāk tērpiēs. Lūk, "Ļeņina ceļš" kolchozniekiem arī visiem skaisti jauni tērpi – tā kolchoza velte saviem pašdarbniekiem.*³⁹

Lai arī arhīva dokumentos pagaidām nav izdevies atrast ne 1950., ne 1955. gada kopējo Dziesmu svētku koru vērtējumu protokolus no

koru kariem Rīgā, domājams, ka tautiskie tērpi jeb kora kopējais ietērps tika vērtēts arī tur. Par to liecina vietējā preses izdevumā publicētās atskaņas pēc 1955. gadā notikušajiem Trešajiem Padomju Latvijas dziesmu svētkiem. *“Klausoties, vērojot dziesmu un deju izpildījumu uz Rīgas skatuvēm, stadionos un uz estrādes, varēja droši teikt, ka madonieši izpildījumā ir līdzvērtīgi lielajiem klubu un rajonu kolektīviem. Kopmēģinājumos kolektīvs bija disciplinēts, izpildījums labs un saliedēts. Taču ne jau tas vien izšķīra iznākumu. Lielu vērību žūrijas komisija piegrieza arī ārējam ietērpam. Un, lūk, šeit jau pašā sākumā rūgtums izezāgās sirdīs. Vērojot to simtu kolektīvu krāšņos, vienādos sava novada tautas tērpus, pats par sevi nomāca jautājums: kādēļ mēs nevarējām būt tādi – vienādi sava novada pārstāvji?”*⁴⁰

“Latviešu tautas kultūra ir nacionāla pēc formas un sociālistiska pēc satura” bija padomju varas laikam raksturīgs sauklis, kurš nenozuda no oficiālās frazeoloģijas līdz pat 80. gadiem. Tas zināmā mērā izteica tā laika dubulto morāli. To veiksmīgi izmantojot, līdzīgā ārējā formā varēja iekļaut atšķirīgu iekšējo saturu – ar oficiāli parādisku vai arī ar individuāli personisku attieksmi. Privātais līmenis tautiskā tērpa uztverē saglabājās ģimenē pārmantotajā informācijas lokā, daļamatniecības vidusskolu apmācībā un tautas lietišķās mākslas pulciņu darbā, kā arī latviskā lietojumā ne tikai dziesmu svētkos. Šis jomas iztirzājumam būtu jāvelta atsevišķs pētījums.

KOPSAVILKUMS

Pēc Otrā pasaules kara dziesmu svētkus turpināja rīkot padomju varas organizācijas Latvijā, izmantojot tos par propagandas līdzekli. Toties daudziem kora un deju kopu dalībniekiem tie saistījās ar cerībām kopt latvisko kultūru arī padomju varas apstākļos. Līdztekus uzspiestajam obligātajam padomju ideoloģiju slavinošajam repertuāram koristi izmantoja iespēju dziedāt latviešu tautas dziesmas un klasiskās kora dziesmas. Arī pret iespēju vilkt latviskos tērpus cilvēki sākotnēji izturējās ar lielu dedzību.

Parādījās jaunas iezīmes tautiskā tērpa attīstībā: tērpus sāka gatavot vienādus visiem kora vai deju kopas dalībniekiem. Atšķirībā no Latvijas brīvvalsts laika tika veicināta košāko un vieglāk pagatavojamo tērpu gatavošana, bieži vien neņemot vērā vietējās kultūrvēsturiskās novada tradīcijas. Tādējādi tika mazināta lokālpatriotisma un dzimto sakņu nozīmība. Lai arī kora un deju kopu dalībnieku latviskie tērpi bija oficiāli atļauti, pat vēl vairāk – to sagāde bija iekļauta amatpersonu darba pienākumos, ne šajos, ne kādos turpmākajos padomju Latvijas dziesmu svētkos tērpu skates, kādas notika, sākot ar 7. dziesmu svētkiem Latvijas brīvvalsts laikā, vairs netika rīkotas. Tomēr tautiskie tērpi jeb kolektīva kopējais ietērps tika vērtēts kora skatēs kā priekš-

nesuma sastāvdaļa gan 1950. gada, gan 1955. gada dziesmu svētkos. Ar atzinīgu žūrijas vērtējumu tika veicināts košu, visam kolektīvam vienādu, uniformveidīgu tērpu lietojums. Šādu tērpu izveidi sekmēja arī centralizēti organizētā materiālu sagāde un tērpu gatavošana. Oficiālo ieteikumu līmenī attiecībā uz tautiskajiem tērpiem saglabājās iepriekšējos gados (20. gs. trīsdesmitajos) izveidojies vizuālais tēls. Tomēr šo ieteikumu praktiskā realizācija bija atkarīga no atbildīgās amatpersonas ieinteresētības un zināšanu līmeņa, kā arī kolektīvam pieejamajiem materiālajiem līdzekļiem. Tā kā tautisko tērpu gatavošana notika kolektīvi un tērpi bija kopīpašums, koru un deju kopu dalībniekiem vairs nebija motivācijas pašiem meklēt informāciju par to izskatu, komplektācijas un valkāšanas veidu. Tajā ieviesās būtiskas izmaiņas. Tērpa komplektācijā galvenā uzmanība tika pievērsta kopskatā dominējošajām daļām – svārkiem, kreklam. Stilistiski (kultūrvēsturiski) atbilstošs kāju āvums un galvassega izpalika kā mazsvarīgi. Tas norāda, ka sabiedrības lielas daļas uztverē latviskais tērps savu vizuālo funkciju veica arī daļēji nokomplektēts. Šāda uzskata izveidi veicināja arī pēckara laika ierobežotās materiālās iespējas. Attieksme pret tautisko tērpu turpmākajos gados aizvien vairāk mainījās; tā sāka kļūt divējāda: sabiedriski oficiāla un personiski individuāla. No vienas puses, pastāvēja oficiālais viedoklis un tautiskā tērpa izmantojums publiskajā tautas mākslas prezentācijā, jo tas visuzskatāmāk atbilda sauklim “Tautas kultūra ir sociālistiska pēc satura un nacionāla pēc formas”, bet, no otras puses, tas pieļāva uztvert koru un deju kopu koncerttērpa valkāšanu arī kā patiesu etniskās piederības simbolu, lai arī skaļi tas parasti netika afišēts.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ *Karlsonē A.* Dažas preses ziņas un vērtējumi par latviešu svētku apģērba attīstību 19. gs. otrajā pusē // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls (turpmāk – LVIŽ). – 2006. – Nr. 4. – 38.–60. lpp.; *Karlsonē A.* Inteliģences pārstāvju veidotie priekšstati par latviešu tautisko apģērbu 19. gs. beigās – 20. gs. sākumā (1888–1910) // LVIŽ. – 2007. – Nr. 1. – 60.–86. lpp.; *Karlsonē A.* Tautiskais apģērbs kā nacionālais simbols // Letonikas II kongress: Letonikas II kongresa materiāli. – Rīga: Zinātne, 2008. – 54.–72. lpp.; *Karlsonē A.* Latviskā tērpa attīstība saistībā ar dziesmu svētkiem 20. gs. 20.–30. gados // LVIŽ. – 2008. – Nr. 4. – 77.–96. lpp.
- ² Šajā rakstā izmantoti Latvijas Valsts arhīva (LVA) 236. fonda 1. apraksta dokumenti.
- ³ Madonas Arājs: LK(b)P Madonas apriņķa komitejas un Madonas apriņķa izpildu komitejas orgāns. – Madona, 1940–1953; Cesvaines Komunārs: LKP Cesvaines rajona komitejas un Cesvaines rajona padomes orgāns. – Cesvaine, 1950–1956; Stars: LKP Madonas rajona komitejas un Madonas rajona izpildu komitejas orgāns. – Madona, 1954–1990.

- ⁴ Bukletu sērija “Latviešu tautas tērpi”, bez izdevēja un izdošanas vietas, [1957–1959], Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas J. Misiņa bibliotēkas fondu numurs 902.7 (97.4).
- ⁵ Pētījumā izmantoti galvenokārt Madonas novadpētniecības un mākslas muzeja fondi; signatūra MNM.
- ⁶ Latviešu tautas uzvalki: Dziesmu svētku biedrības izdevums 12 burtnīcās. – Rīga: Konservatorija, 1931.
- ⁷ LVA, 236. f., 1. apr., 12. l., 30. lp.
- ⁸ *Eglons P.* Saikavas koris // Madonas Arājs. – 1948. – Nr. 53 (1. maijs).
- ⁹ *Bērziņa E.* Kultūras darbinieku seminārā // Madonas Arājs. – 1948. – Nr. 17 (8. febr.).
- ¹⁰ *Kviese V.* Lielāku rosmi dziesmu svētku sagatavošanā // Madonas Arājs. – 1948. – Nr. 20 (15. febr.).
- ¹¹ Posimies dziesmu svētkiem! // Madonas Arājs. – 1948. – Nr. 18 (11. febr.).
- ¹² *Dzilna J.* Kori sadziedas // Madonas Arājs. – 1948. – Nr. 41 (4. apr.).
- ¹³ Koru kopmēģinājums Ļaudonā // Madonas Arājs. – 1948. – Nr. 48 (21. apr.).
- ¹⁴ *Kalniņš J.* Arī Kalsnavā skan spēcīga dziesma // Madonas Arājs. – 1948. – Nr. 48 (21. apr.).
- ¹⁵ Ļaužu un dziedātāju tūkstoši svētku laukumā // Madonas Arājs. – 1948. – Nr. 85 (14. jūl.).
- ¹⁶ LVA, 236. f., 1. apr., 12. l., 30. lp.
- ¹⁷ *Ziemelis R.* Arī Mētrienā jāskan dziesmām // Madonas Arājs. – 1949. – Nr. 63 (26. maijs).
- ¹⁸ LVA, 236. f., 1. apr., 2. l., 17. lp. “Gulbenes apriņķa Dziesmu dienas komisijas lēmums par Gulbenes apriņķa gatavību 1949. gada Dziesmu dienai. Gulbenē 1949. gada 18. maijā”.
- ¹⁹ LVA, 236. f., 1. apr., 11. l., 132. lp. Republikāniskās dziesmu svētku komisijas priekšsēdētāja b. J. Ostrova runas teksts. 1950. g. 13. janv.
- ²⁰ *Grāvītis O.* Dziesmu svētki. Vēsture. Periods starp X un XIX Dziesmu svētkiem // <http://www.dziesmusvetki2003.lv/?sadala=28> (skatīts 2009. g. oktobrī).
- ²¹ LVA, 236. f., 1. apr., 1. l., 3. lp. “Aizputes apriņķa 1949. gada Dziesmu dienas žūrijas komisijas protokols”.
- ²² LVA, 236. f., 1. apr., 2. l., 4. lp. “Ziņojums par Gulbenes apriņķa dziesmu dienu norisi 1949. gada 16. un 17. jūlijā”.
- ²³ LVA, 236. f., 1. apr., 11. l., 5. lp.
- ²⁴ Turpat, 58. lp.
- ²⁵ Turpat, 156., 157. lp.
- ²⁶ Turpat.
- ²⁷ Turpat, 82., 97., 98. lp.
- ²⁸ Turpat, 153., 154. lp.
- ²⁹ Latvju raksti / Sastād. R. Zariņš. – I–III sēj. – Rīga: Vastspapīru spiestuve, [1924–1931].
- ³⁰ Latviešu tautas uzvalki: Dziesmu svētku biedrības izdevums 12 burtnīcās. – Rīga: Konservatorija, 1931.
- ³¹ Bukletu sērija “Latviešu tautas tērpi”, bez izdevēja un izdošanas vietas, [1957–1959] (LAB J. Misiņa bibliotēkas kartotēkā norādīts datējums: 1957. un 1959. g).

³² LVA, 236. f., 1. apr., 11. l., 86. lp.: “Rīgas pils. .. rajona deju kolektīva aptaujas lapa par gatavošanos Padomju Latvijas Otrajiem Dziesmu svētkiem”; turpat, 87. lp.: “Rīgas pils. .. rajona koru aptaujas lapa par gatavošanos Padomju Latvijas Otrajiem Dziesmu svētkiem”.

³³ LVA, 236. f., 1. apr., 15. l.

³⁴ Turpat, 16. l.

³⁵ Turpat, 17. l.

³⁶ Turpat, 18. l.

³⁷ Turpat, 19. l.

³⁸ Turpat, 20. l.

³⁹ *Jauniņš A.* Rajona Dziesmu svētki // *Cesvaines Komunārs.* – 1955. – Nr. 77 (6. jūl.).

⁴⁰ *Raits V.* Dziesmu svētku atskaņās // *Stars.* – 1955. – Nr. 88 (29. jūl.).

Anete Karlsonē

THE DEVELOPMENT OF LATVIAN-STYLE DRESS
IN CONNECTION WITH THE LATVIAN SONG
AND DANCE FESTIVALS
IN THE SECOND HALF OF THE 1940s AND THE 1950s

Summary

This paper continues the theme of the development of special festive dress expressing ethnic affiliation in connection with the Latvian song and dance festivals. Discussed are the developments under Soviet rule in Latvia, this time focussing on the second half of the 1940s and the 1950s. The period from the late 19th century up to the late 1930s has been covered in the authoress' previous publications. Utilised in the study are documents from the State Archives of Latvia, publications in the regional press, photos of choirs and dance ensembles, and published drawings of folk dress.

After the Second World War, the Soviet authorities in Latvia continued to hold song festivals, using them as a propaganda tool. At the same time, for many members of choirs and dance ensembles, the song festivals were connected with their hopes of nurturing Latvian culture under the conditions of Soviet rule. The choristers made use of this opportunity to sing not only the compulsory repertoire glorifying Soviet ideology that was forced on them, but also Latvian folksongs and classic choral pieces. Initially, there was also great enthusiasm for the opportunity to wear Latvian-style dress.

New traits appeared in the development of national-style dress: identical dress began to be made for all the members of a choir or dance ensemble. In contrast to the period of Latvia's independence, brighter and

more easily made dress was favoured, frequently disregarding the local cultural traditions of the particular area. In this way, the significance of local patriotism and local roots was diminished. Even though the Latvian-style dress of the choirs and dance ensembles was officially sanctioned, and providing it was one of the tasks of the officials, neither at the song festivals of this time or at subsequent festivals in the Soviet period were any dress competitions held of the kind that had taken place starting from the 7th Song Festival in independent Latvia. However, national-style dress, or the identical dress worn by performing ensembles, was judged at choir competitions as an element of the performance at the 1950 and the 1955 song festivals. The favourable attitude of the panel of judges promoted the use of bright dress, uniform for the whole group. The production of such dress was also promoted by centrally organised provision of materials and dressmaking. The visual image of national-style dress that had developed in earlier years (the 1930s) was retained at the level of official recommendations. However, the practical implementation of these recommendations was dependent on the interest and knowledge of the responsible official, and on the means available to the ensemble. Since the national-style dress was made collectively and the dress itself was common property, the members of choirs and dance ensembles were no longer motivated to learn about the appearance of dress, the combination of different garments or the mode of wearing them. Significant changes appeared. In putting together sets of garments, the main focus was on the elements that dominated in the overall appearance, i.e. the skirt and shirt. Footwear and headgear that corresponded stylistically (from the point of view of cultural history) were not considered, being regarded as less significant. This indicates that in the perception of a large section of society Latvian-style dress fulfilled its visual function even when it did not include a complete set of garments. The development of this kind of perspective was also fostered by many privations of the post-war period. The attitude towards national-style dress continued to shift in the years that followed, with the development of a dual attitude: social/official, and individual/personal. On the one hand there was the official view and utilisation of national-style dress in public presentations of folk art, corresponding very clearly to the slogan, "folk culture is socialist in content and national in form", and on the other hand it permitted the performance dress of choirs and dance ensembles to be seen as a true symbol of ethnic affiliation, even if such a view was not usually voiced in public.

Iesniegts 03.11.2009.